

Problemer (utfordringer) for velferdsstaten og norsk økonomi fremover

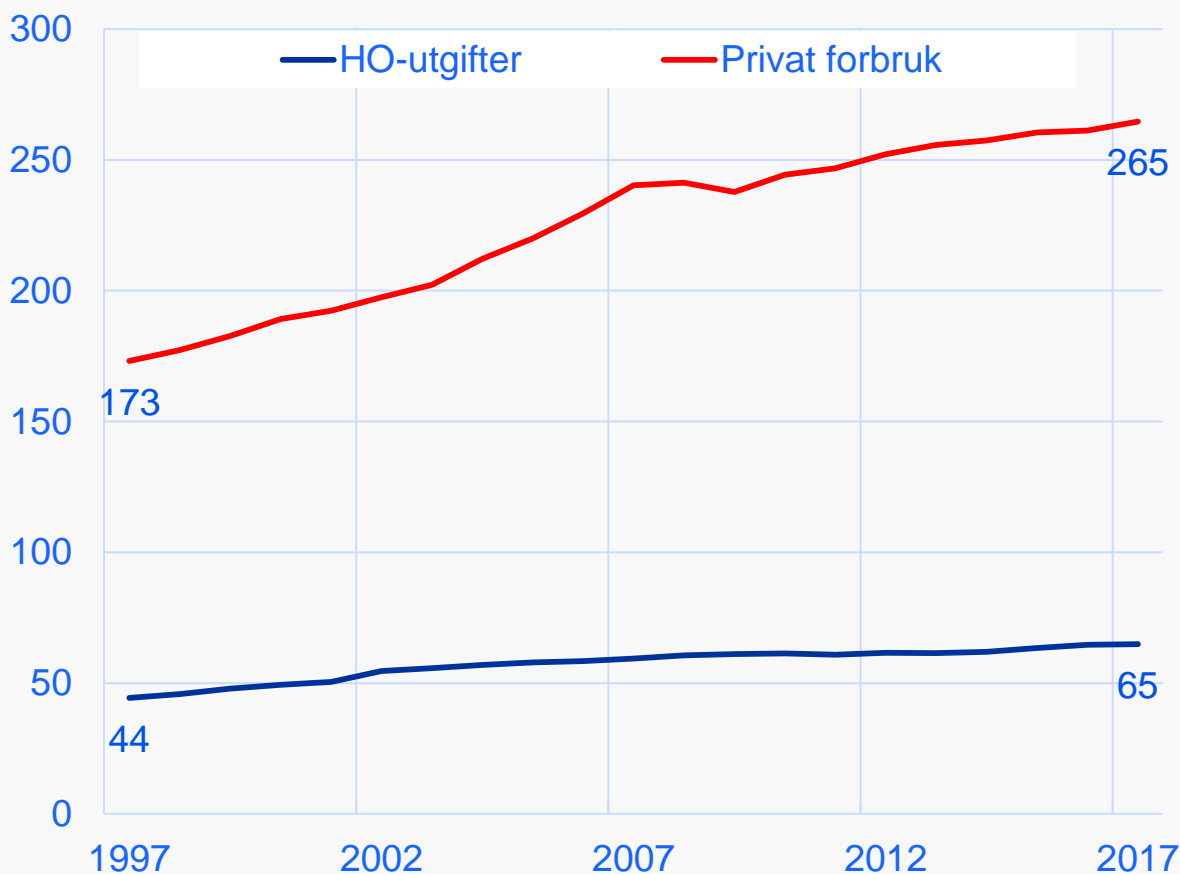
Nasjonal konferanse om prehospitaltjenester,
Oslo kongressenter 12.12.2018

Erling Holmøy,
Forskningsavdelingen, SSB

Helse- og omsorg synes i makrobildet

- HO-utgifter per innbygger, 2017: 65 000 kr
- HO-utgifter i % av BNP, 2017: 10,4 %
- HO-årsverk (behandling), 2015: 304 000
  - % av årsverk totalt 12,5 %
- Offentlig finansieringsandel, 2017: 85 %
- Off. HO-utgifters andel av off. utgifter: 17,9 %

- **HO konkurrerer om arbeidskraft og bruken av skattepenger**
- **Norges vekstnæring de kommende tiårene. Problem?**

HO-konsum og privat konsum. 1000 2017-kr per innbygger

Vekst
1997-2017:
HO: 11 %
Priv. k: 53 %

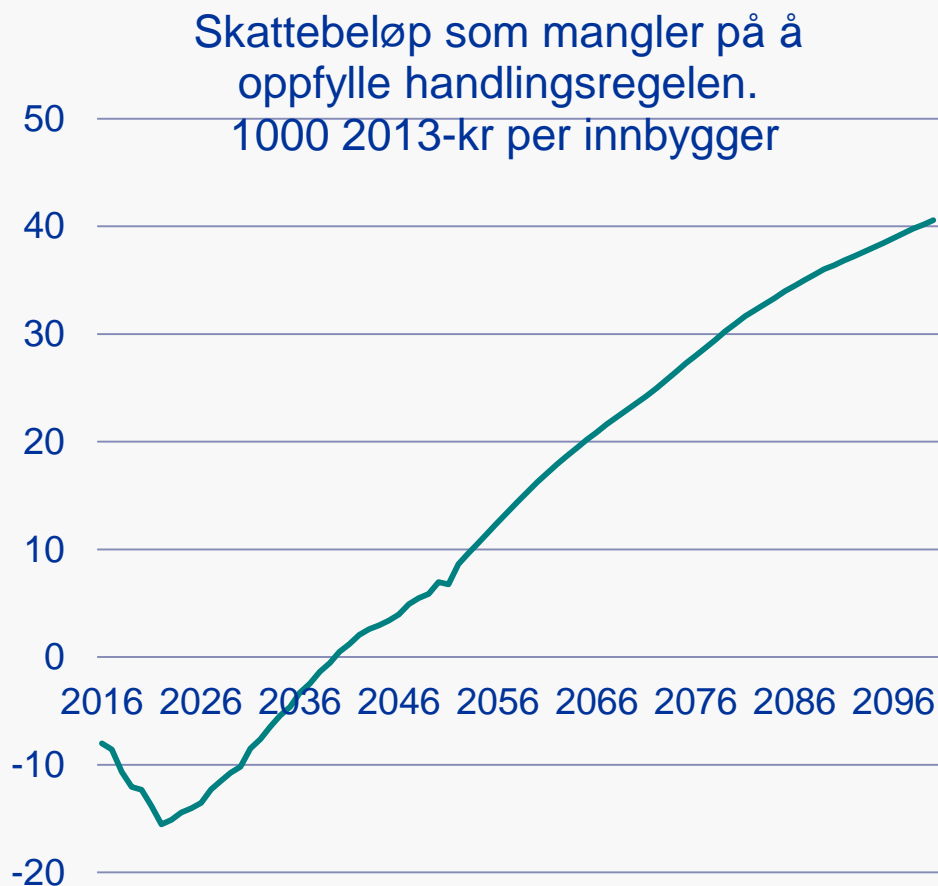
Hovedproblemer fremover

1. Lavere økonomisk vekst enn tidligere => tøffere fordelingskamp
  - Men fortsatt vekst, og fra rekordhøyt nivå
2. Velferdsstaten krever skattebyrde som velgerne sier nei til
  - Trass høy betalingsvilje for velferden
3. Sysselsetting av relativt lavproduktive: Viktigst for høyere samfunnsøkonomisk **effektivitet**
  - Selv om **produktivitetsveksten** blir lavere
4. Hvordan få nok folk til å jobbe i helse og omsorg?
  - 11 % jobber der i dag. Rask vekst med flere eldre og høyere krav

Problem 1: Tøffere å prioritere

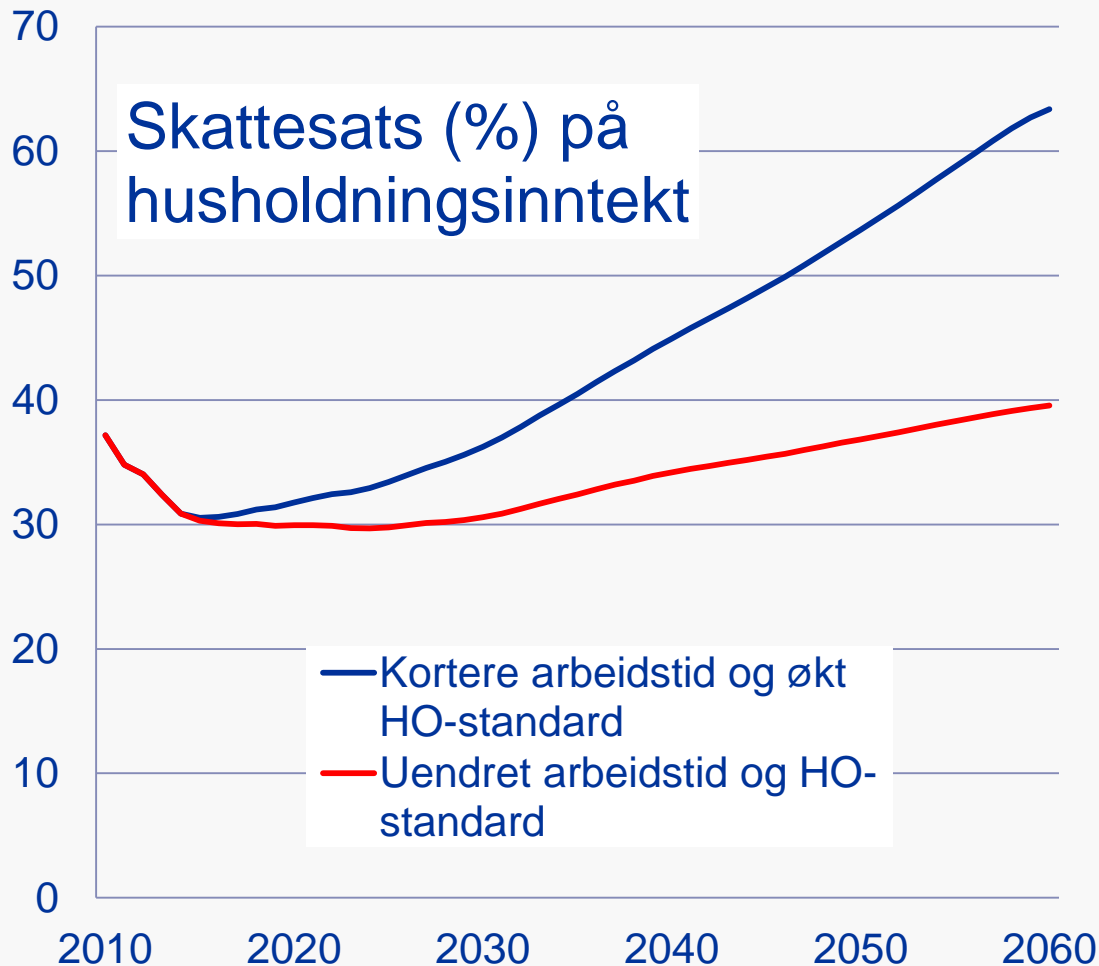
- Langt mindre rom enn før til vekst i forbruk og fritid. Realvekst i nasjonalinntekt per innbygger:
  - 2,3 % 1971 - 2015
  - 0,3 % 2017 - 2060
  - Yrkesaktives realinntekt **etter skatt** kan falle
- **Tøffere å prioritere når mer til noen betyr mindre til andre**
- Ikke problem for de fleste. Rekordhøyt utgangspunkt:
  - Realinntekt per innbygger 508 000 kr i 2016. 2,7 ganger 1970-nivå
  - Sysselsattes arbeidstid 22 % lavere enn i 1970
  - 11 % over USA, 30 % over DJ, SVE og GER, 85 % høyere enn OECD
  - Vi jobber i snitt færre timer enn OECD-yrkesaktive
  - Vi har utenlandsformue – ikke gjeld

Problem 2: Blir skattebyrden for høy?

- ◆ Raskere vekst i off. utgifter enn i off. inntekter fra 2022
- ◆ «Skattemangel» øker med ca 1000 2013-kroner per innbygger per år 2025-2060
  - Ca 4 % av BNP-FN i 2060
- ◆ Yrkesaktive/eldre (67+)
  - 2016: 4,5
  - 2060: 2,6
- ◆ Lavere vekst i uttaket fra oljefondet

Skattebyrde ved kortere arbeidstid + bedre HO-standard

- Gradvis nedgang i full arbeidstid fra 7,5 timer i dag til 6 i 2058
- 1 % vekst per år i ressursbruk per bruker av helse- og omsorg (HO)
- Tar hensyn til pensjonsreformen som senker skattebehovet

Økt skattebyrde er et fordelingsproblem

- Eldre og andre yrkespassive skal ha ca. samme velstandsvekst som stadig mer produktive yrkesaktive
  - Skattefinansierte pensjoner, stønader og velferdstjenester
- Mer og mer må tas fra «unge»/yrkesaktive og gis til «gamle»/yrkespassive
  - I stor grad overføring fra den enkelte til seg selv ...
  - Fra yrkesaktiv til yrkespassiv livsfase
  - => I stor grad fra rike til rike
  - Overlates *ikke* til den enkeltes sparing/forsikring, men til staten
  - Høy vilje til å betale for formålene, men ...
  - ... hvis det skal skje via økte skattesatser, vil trolig velgerne si nei

Dette bedrer ikke offentlige finanser:

- Produktivitetsvekst
  - Klart viktigste kilde til økt levestandard (forbruk og fritid)
  - **Bedrer ikke offentlige finanser,**
  - Vekst i skattegrunnlagene motvirkes av utgiftsvekst via spredning av lønnsveksten til offentlige ansatte og trygder/stønader
  - I Norge kan lønnsveksten øke utgiftene mer enn inntektene,
    - ♦ siden petroleumsinntektene ikke avhenger av lønn
- Flere barn per kvinne
  - Øker demografisk byrde!
  - Også norskfødte etterlater seg en ubetalt skatteregning
  - Lavere petro-formue per innbygger
- Innvandring
  - Sinker aldringen, men bidrar i snitt relativt lite til skattegrunnlagene
  - Blir også gamle og får sin del av petro-formuen

Norskfødtes livsløpsbidrag til off. finanser

	Mann	Kvinne	Snitt
Primære utgifter	23	25	24
-Primære inntekter	21	11	16
=Underskudd	2	14	8
- 3 % SPU-uttak per liv på 92 år (SPU = 10000 mrd, 6 mill innbyggere)	4,5	4,5	4,5
= Udekket skatteregning (handlingsregelen)	-2,5	9,5	3,5

- Innbyggernes skatter dekker ikke den velferden de mottar over livet
- Størst forskjell for kvinner
  - Viktigst: Lavere skattebidrag enn menn
  - Lever lenger – som enker
  - Graviditet/fødsler
- SPU-uttak gir rom for underskudd, men ikke så stort

3. Sysselsetting av lavproduktive

- Økt arbeidsinnsats
  - i **privat sektor** øker nesten alle skattegrunnlag => reduserer behovet for økte skattesatser og velferdskutt
  - Uføretrygd eneste varige alternativ til arbeid som inntektssikring
- **Hovedgrunn til å ønske mer arbeid: Verdien for samfunnet er ca. det dobbelte av verdien for den enkelte**
  - Skyldes skatter, på lønn, arbeidsgiveravgift, og det man kjøper
  - Tar hensyn til at mindre fritid er en kostnad
- Arbeidsinnsats kan stimuleres, men vedtas ikke av politikere!
  - Pensjonsreformen kan alene øke sysselsettingen med rundt 7 % i 2060

Mer effektiv samfunnsøkonomi kan senke produktiviteten

- Tidsbruk viktigste kilde til samfunnsøkonomisk ineffektivitet
- Forskjell på bedrift og samfunn:
  - Bedrifter vil ”toppe laget”
  - Ikke lønnsomt for samfunnet
- Økt sysselsetting lønnsomt for samfunnet, selv om det senker (målt) gjennomsnittsprøduktivitet
  - Øker også oppslutningen om overføringer fra produktive
  - Lavinntektsproblem hvis eldre ikke får stå lenger i arbeid
- Lav produktivetsvekst i offentlig sektor nødvendig pris for effektiv samfunnsøkonomi?

4. Vil mange nok velge HO-jobber?

HO-årsverk i 2060. 2015 = 304 000, 12,5 % av totalen

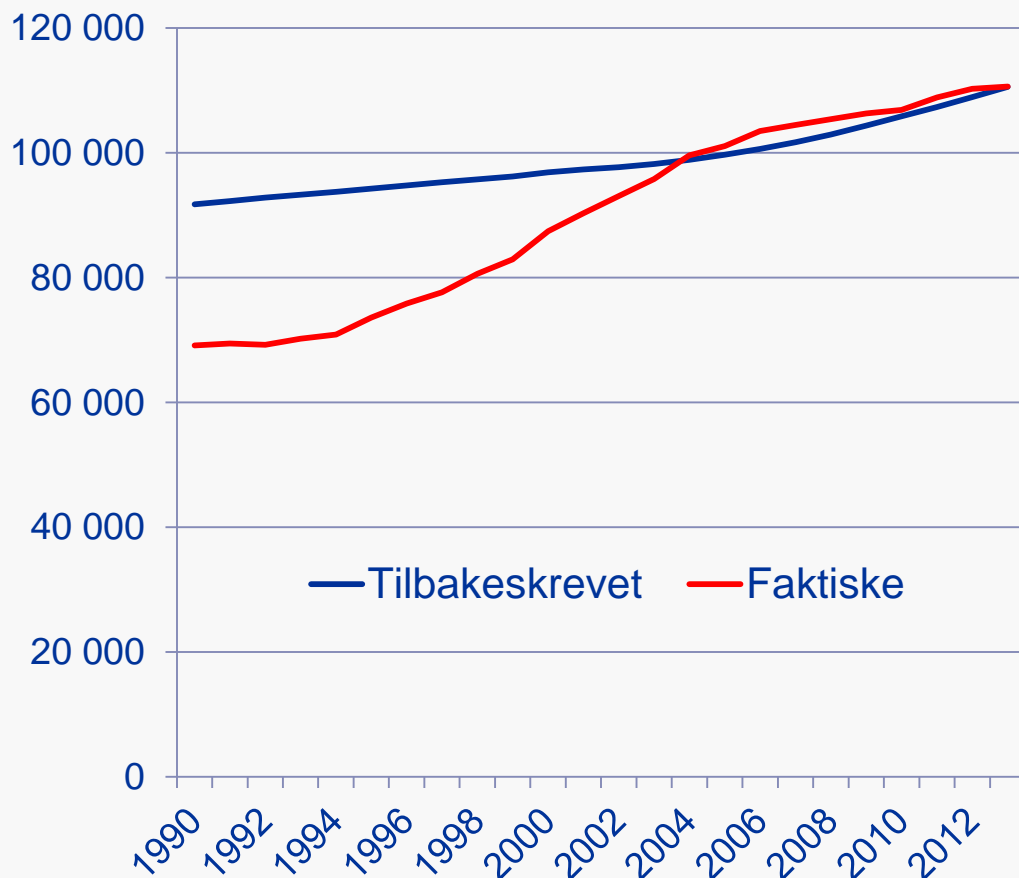
	Konstant sykkelighet og standard	1 % årlig standardvekst	Utsatt sykkelighet
Årsverk. 1000	615	1 077	514
Andel av totale årsv.	22	38	18

HO blir vekstnæringen. Problem?

12,5 % av alle årsverk allerede i HO. Grunner til fortsatt utgiftsvekst:

1. Vekst i HO har vært det vanlige (nær 2 % per innbygger årlig),
2. Levealder økt med mer enn 30 år siden 1930
  1. Ikke gratis
  2. Man får med seg flere sykdommer
3. Bedre aldersspesifikk helse og ny teknologi? Ikke noe nytt
4. Flere eldre brukere - og velgere (med pårørende)
5. Økt levestandard øker krav til helsetjenester. Prismekanismen begrenser ikke etterspørselen
6. Prisen/kostnaden på omsorg øker mer enn andre priser, og relativ lønn i HO må kanskje opp
7. Familieomsorgen kan falle (fra ca. 90 000 årsverk i dag)

Betydning av demografi for årsverk i spesialisthelsetjenesten

- 1994-2004: raskere vekst enn demografien alene tilsa
- Mervekst skyldes ...?
- Etter 2004: Ingen mervekst
- Preges av somatikk

Regjeringenes finansieringsplan

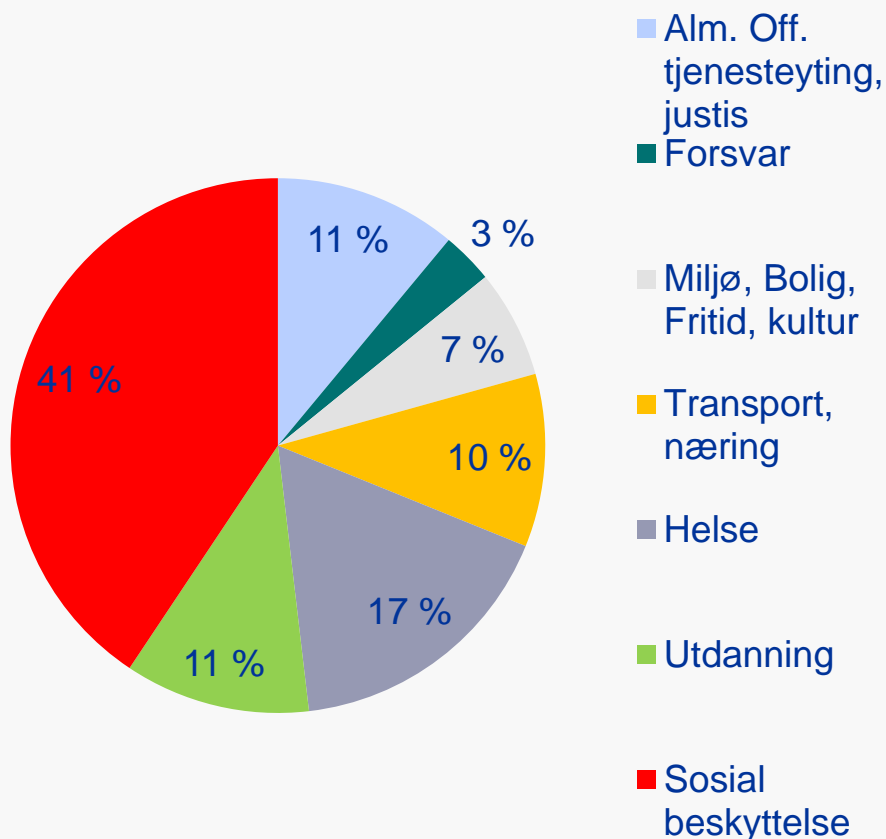
1. Jobbe mer = Trekke inn fritid, fremfor forbruk
2. Jobbe «smartere», særlig i off. sektor

Gode samfunnsøkonomi at folk jobber mer. MEN:

- Økt arbeidsinnsats og produktivitetsvekst vedtas ikke
- Kan stimuleres, men vanskelig
  - Pensjonsreformen – alene - øker sysselsettingen med 7-8 % i 2060
  - Økonomisk vekst => mer fritid
  - Behov for høyere skatter
- Mer produktiv offentlig forvaltning kan bremse/hindre sysselsettingen av marginale grupper

Hva brukes skattepengene til?

- Off. utgifter 2017 = 1 817 mrd.
- Ca. 70 % dekker **individens** forbruk og investeringer i utdanning og helse
- Reduserer/fjerner den enkeltes behov for sparing, forsikring og omsorg utdanning av barn/unge.
- Mindre utgifter hvis man måtte betalt direkte selv?

Hvordan finansiere offentlig velferd?

- Etterspørselen vis mot det folk vil ha, dvs. goder som eldre bruker mye av.
  - Er verdig liv uten smerter mindre verdt enn ferier, restaurantbesøk og nytt kjøkken?
- En sunn økonomi produserer det folk vil betale mest for
- Private markeder for velferdsgoder:
  - Markedssvikt
  - Paternalisme (sparing/forsikring)
  - Likhets særlig viktig for noen typer forb
- Offentlig dekning begrenses av skattevilje => skattefinansiering kan blokkere det de fleste vil ha
- Vurdere øremerkede obligatoriske «skatter»/sparing til det de fleste vil ha
  - Pensjon, helseforsikring, ...
  - Separeres fra det øvrige statsbudsjettet
  - Synliggjøring av at velferd koster kan dempe etterspørselen
  - Skatteviljen og arbeidstilbudet vil trolig øke
  - Vanlig i mange land

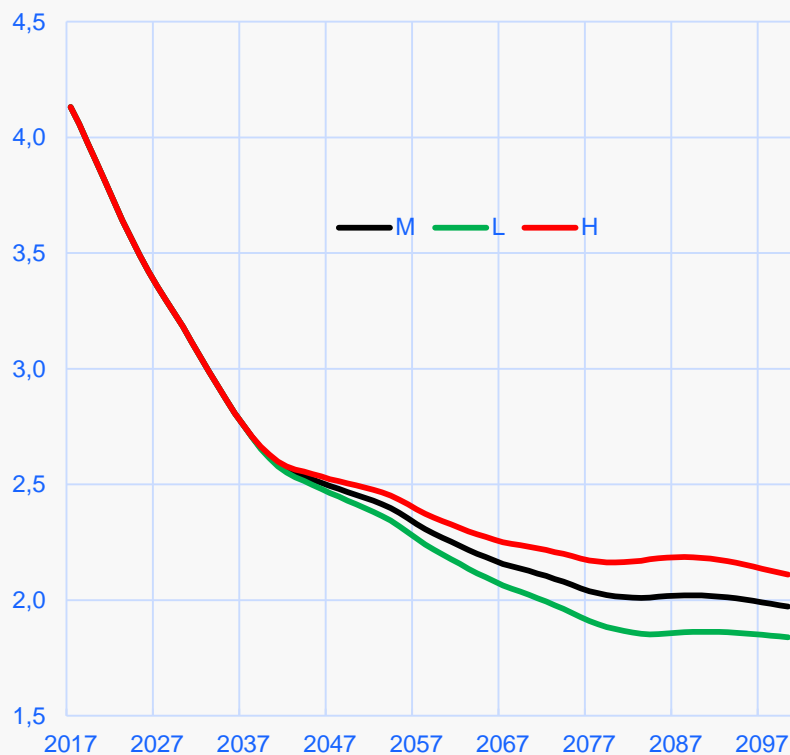
Bonusark etter dette

Effekter av pensjonsreformen i 2060

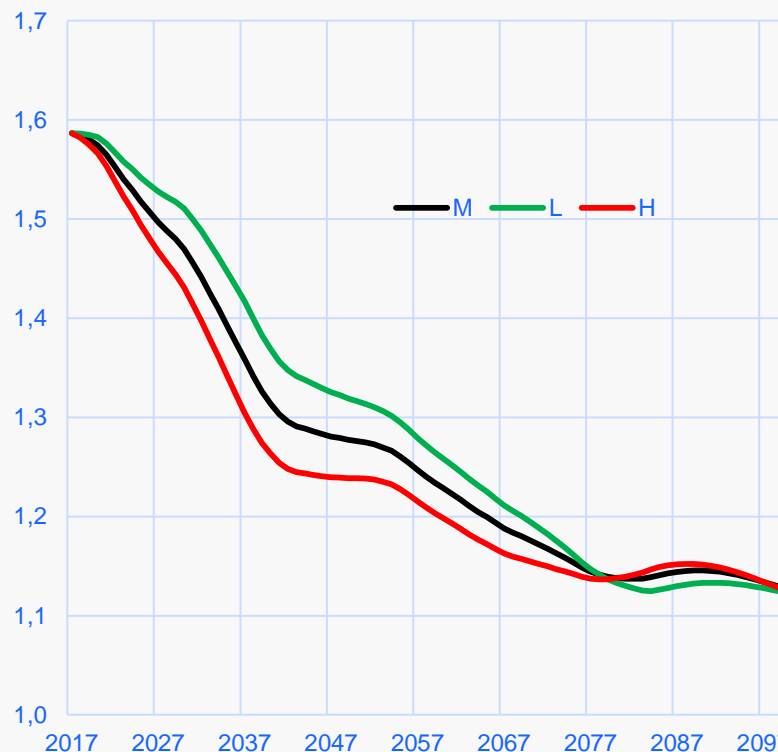
- Udekket offentlig finansieringsbehov
  - 8,7 % av BNP-FN uten reform
  - 2,8 % med reform
- Offentlige pensjonsutgifter ned 20,5 % => offentlige utgifter ned 3,5 %
- Sysselsetting opp 7,1 % => offentlige inntekter +8,1 %
  - Utsatt avgang viktigst => Færre pensjonister, flere yrkesaktive
- Effektene robuste overfor
  - Når man tar ut pensjon etter 62 år
  - Skjerming av tidligere uføre mot levealdersjustering
- Reformeffektene vil forsterkes av ny offentlig tjenestepensjon
- **Avhenger av at eldre får jobb !**

Forsørgere per forsørget fremover, hovedalternativ, 3 fruktbarhetstall: **H=1,93**; M=1,76; **L=1,58**

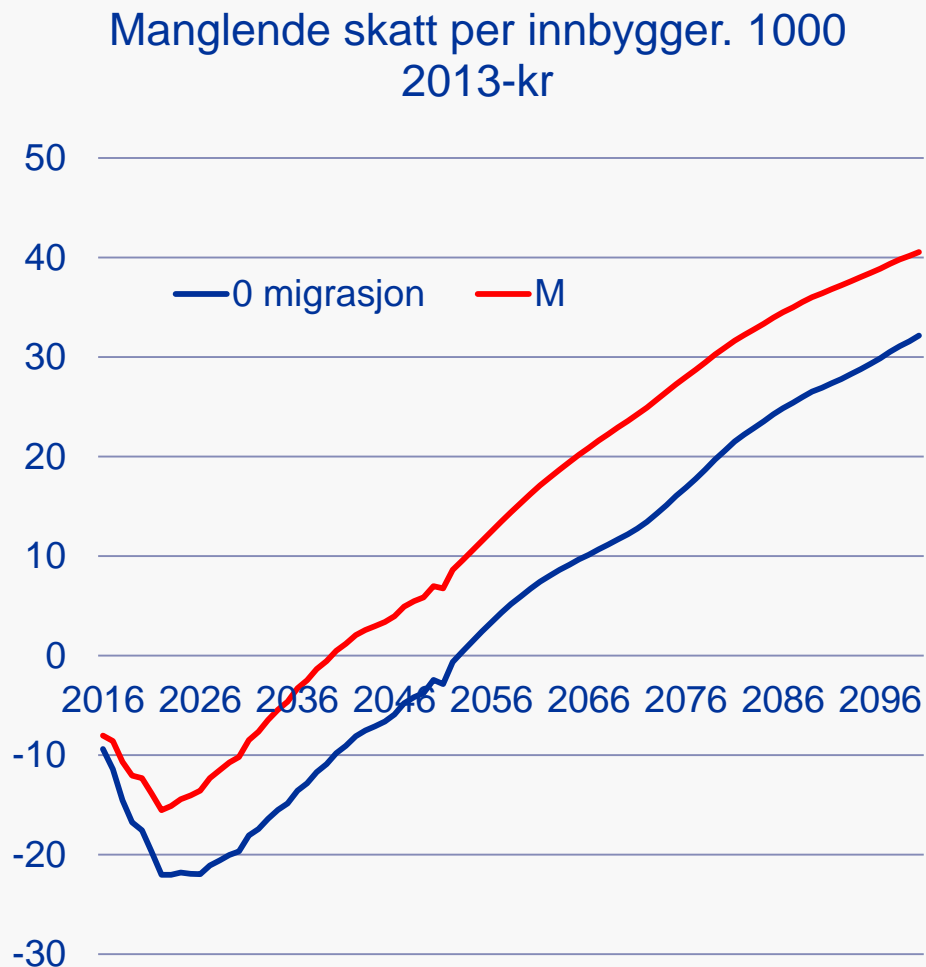
20-66 år / # 67+ år

20-66 år / # 67+

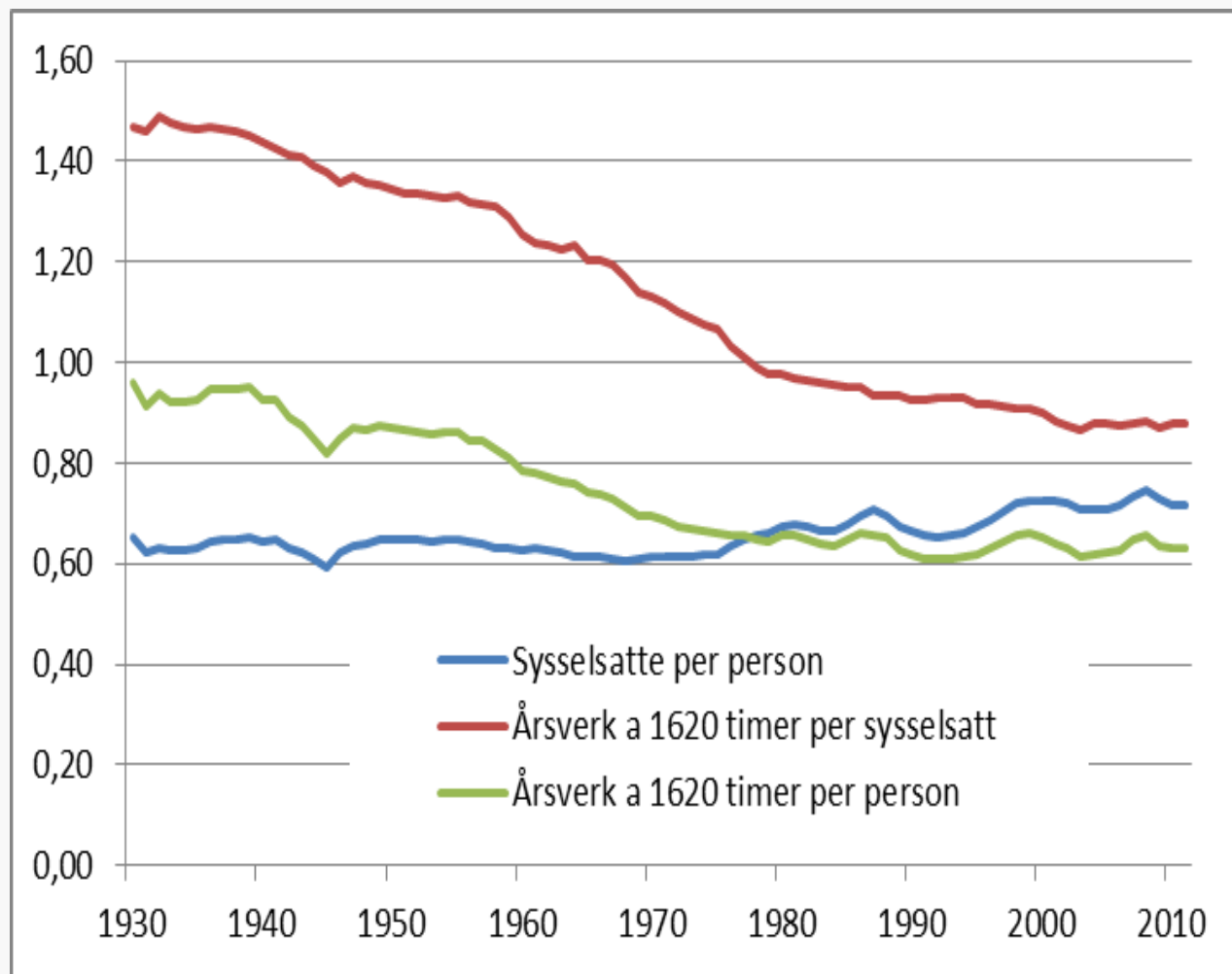

Realistisk innvandring øker skattebyrden

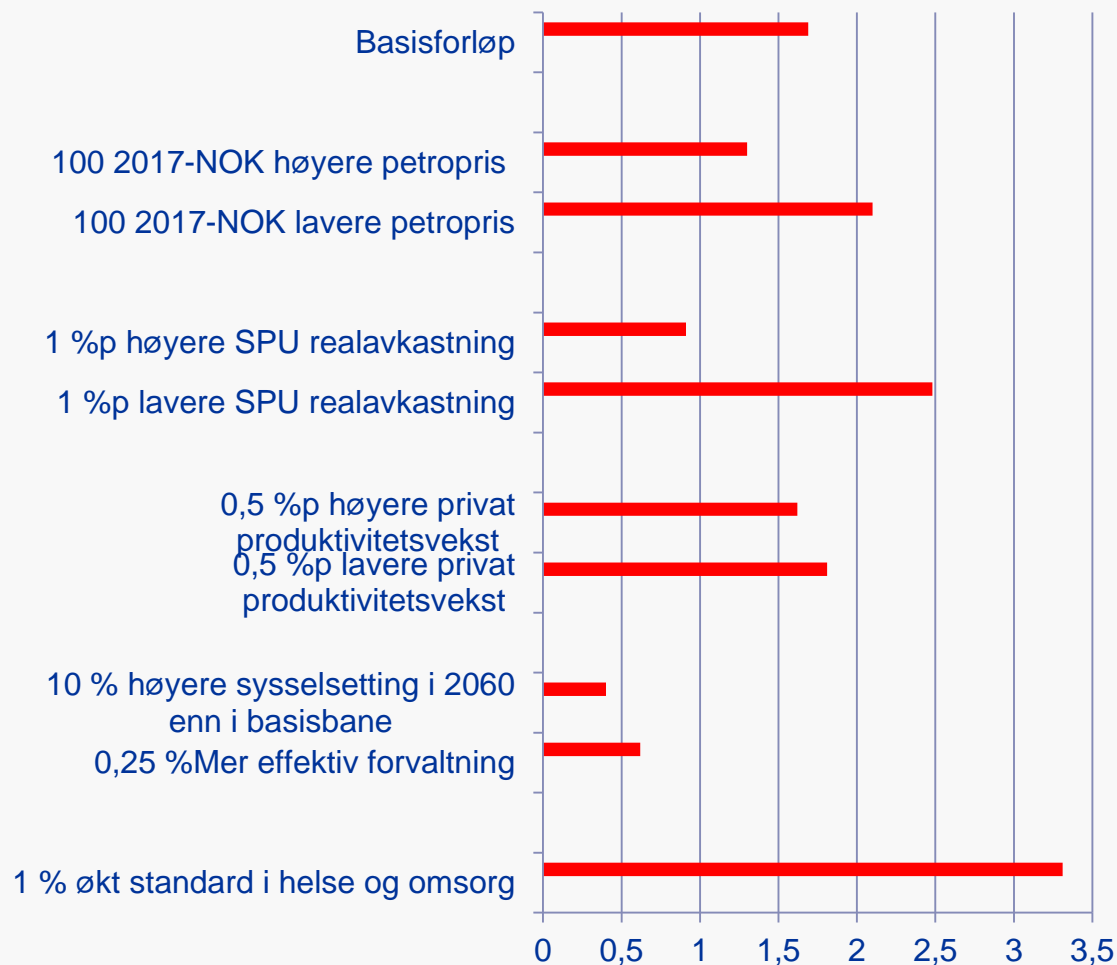
- ◆ Innvandring forsterker velferdsstatens finansieringsproblem
  - Petroformuen må deles på flere
  - Innvandrere fra Afrika/Asia jobber mindre enn andre
  - ◆ Etter 2025: vel 10 000 2013-kr per innb.
  - ◆ Økt %-andel av BNP-FN:
    - 2060: Fra 1,6 til 4,0 = 2,4 %p
    - 2100: Fra 8,2 til 10,9 = 2,7 %p
- Mye?
- => **Inntektsoverføring fra «natives» til innvandrerne og deres etterkommere**

Økonomisk vekst tas ut som økt fritid

- Mange jobber i Norge
- Men flere enn 600 000 i yrkesaktiv alder jobber ikke
- Forsørgeres i stedet av det offentlige = andres arbeid

PM17: Udekket off. fin.behov. % av BNP-FN per tiår 2030-2060

- Produktivitetsvekst i privat sektor betyr
  - Nesten alt for vekst i levestandard
  - Nær 0 for norske off. finanser
- Viktig for off. finanser:
  - Arbeid i privat sektor
  - Offentlig produktivitet
  - Standard på skattefinansiert velferd